

Герман Гессе

ГРА В БІСЕР

СПРОБА ОПИСУ ЖИТТЯ МАГІСТРА ГРИ
ЙОЗЕФА КНЕХТА РАЗОМ З ЙОГО ТВОРАМИ

Роман

ХАРКІВ
«ФІЛІО»
2017

ЖИТТЄПИС МАГІСТРА ГРИ ЙОЗЕФА КНЕХТА

ПОКЛИКАННЯ

Про походження Йозефа Кнехта ми нічого не дізналися. Як і багато інших учнів елітарних шкіл, він або рано лишився сиротою, або жив у несприятливому середовищі, і його забрала звідти й усиновила Виховна Колегія. У кожному разі, йому не довелося переживати конфлікт між школою і родиною, що обтяжує молоді роки стільком обдарованим юнакам, утруднює їхній вступ до Ордену, а деяким ще й ламає вдачу, робить її важкою і суперечливою. Кнехтові пощастило: він ніби народився для Касталії, для Ордену, для служби у Виховній Колегії, йому ніби змалку судився такий шлях; і хоч він добре пізнав труднощі духовного життя, а все ж трагедію кожного, хто прирікає себе служінню рухові, пережив безболісно. Але присвятити особі Йозефа Кнехта таку велику розвідку нас звабила не стільки сама ця трагедія, скільки тиха, ясна, промениста наполегливість, з якою він творив свою долю, розвивав свій хист, здійснював своє призначення. Як усі видатні люди, він мав свого генія, *daimonion*, і свою *amor fati*¹, але його *amor*

¹ Відданість долі (*лат.*).

fatі здається нам вільною від похмурого фанатизму. Щоправда, ми не знаємо того, що сховано в глибині людської душі, і пам'ятаємо, що історія, хоч би як тверезо, з якою діловитою об'єктивністю вона була писана, завжди лишається поезією, а третій вимір поезії — вигадка. Адже нам зовсім не відомо, — коли звернутися до великих прикладів, — як жилося, радісно чи тяжко, Йоганнові Себастьянові Баху або Вольфгангові Амадеєві Моцарту. У Моцарта ми вбачаємо надзвичайно зворушливу, милу грацію рано дозрілого генія, а в Баха — повчально-втішне погодження зі стражданням і смертю як з батьківською волею Бога, але це знання про них ми винесли не з їхніх біографій чи з фактів їхнього приватного життя, що дійшли до нас, а тільки з їхніх творів, з їхньої музики. Далі, до того Баха, біографію якого ми знаємо і образ якого склали собі з його музичних творів, ми несамохіть доточуємо і його посмертну долю: у своїй уяві немов бачимо, як він ще за свого життя знав і мовчав, усміхаючись, що зразу ж після смерті всі його твори забудуть, а рукописи їхні підуть на макулатуру, що замість нього один із його синів стане «великим Бахом» і досягне успіху, що після свого воскресіння його музика зіткнеться з непорозуміннями і варварством фейлетонної доби тощо. Так само ми схильні приписувати чи накидати ще квітучому, поринутому у вир творчої праці Моцартові свідомість того, що йому буде затишно в обій-

мах смерті, ранню певність у своїй приреченості. Там, де лишився твір, історик не може діяти інакше — він розглядає той твір разом з життям його творця, як дві нероздільні половини живого цілого. Так ми робимо з Моцартом чи з Бахом, так ми робимо і з Кнехтом, хоч він належить до нашої, принципово «нетворчої» епохи й не лишив після себе «творів» у такому значенні, як ті майстри.

Коли ми пробуємо описати життя Кнехта, то тим самим пробуємо й витлумачити його, і коли нам як історикам дуже шкода, що про останні його роки майже немає цілком певних відомостей, то саме легендарність цих останніх років Кнехтового життя й додала нам мужності взятися за цю справу. Ми беремо на віру цю легенду й погоджуємося з нею, байдуже, чи це правда, чи тільки повчальна вигадка. Так само, як ми не знаємо, де і в якій сім'ї народився Кнехт, ми нічого не знаємо і про його кінець. Але ми не маємо ніяких підстав вважати, що цей кінець міг бути випадковим. Життя Йозефа Кнехта, наскільки воно нам відоме, постає перед нами як чіткий ряд дедалі вищих щаблів, і коли в своїх здогадах про його кінець ми залюбки приєднуємось до легенди й беремо її на віру, то причина цьому ось яка: те, що каже легенда, на нашу думку, могло б бути останнім, завершальним щаблем його життєвого шляху й цілком впливало б з усіх попередніх. Признаємося навіть, що перехід цього життя в

легенду здається нам органічним і виправданим, так само як ми нітрохи не сумніваємось, що світило, яке зникло з ваших очей, «зайшло», існує далі. У тому світі, в якому ми, автор і читач цих рядків, живемо, Йозеф Кнехт досяг і доконав найвищого, що тільки можна собі уявити: як *Magister Ludi* він був вождем і взірцем для тих, хто служив духовній культурі чи прагнув їй служити, він зразково беріг і примножував духовну спадщину як первосвященик храму, святого для кожного з нас. Але він не тільки досяг рівня Магістра, не тільки посів місце на вершині нашої ієрархії, а й пішов далі, переріс його такою мірою, про яку ми лише можемо шанобливо здогадуватись, і саме тому нам здається цілком природним і логічним, що й його біографія переступила межі звичайних вимірів і стала врешті легендою. Ми приймаємо це диво, раді цьому диву і не хочемо заглиблюватись у його тлумачення. Та оскільки Кнехтове життя — історія, а воно таки історія до одного цілком певного дня, то ми й трактуватимемо його як історію і намагатимемось відтворити цей легендарний шлях саме таким, яким він відкрився нам під час досліджень.

З дитинства Йозефа Кнехта, тобто з того часу, воли він ще не був учнем елітарної школи, нам відома тільки одна подія, але вона має важливе, символічне значення, бо свідчить про перший вагомий поклик духу до хлопця, про перший акт покликання, і знаменно, що перша